

Impressziók a fejlett ipari társadalomról

Sehol a világon nem éreztem magam egyszerre annyira otthon és annyira idegenül, mint az Egyesült Államokban. Otthon éreztem magam, mert mindenütt barátságosan, megnyerő szívéllyel fogadtak, útbaigazítottak, tanácsot adtak — de az idegenség érzése nehezedett rám, valahányszor a nagyvárosok kiismerhetetlen útvesztőibe kerültem. Részben ebből a kettősségből adódik, hogy észrevételeimbe, megfigyeléseimbe elkerülhetetlenül szubjektív mozzanatok keverednek. Különben is az útleírásokban mindig sok van az egyén sajátos érdeklődéséből, felkészültségéből, s ugyanakkor a benyomások csupán annak a környezetnek a vetületei, amelybe az illető véletlenül belekerült. Ezért nem is szándéksom azt állítani, hogy a kép, amelyet Amerikáról rajzolok, hű mása a valóságnak. Mindenesetre tudatosan igyekeztem kifürkészni, honnan ered az ország magabiztossága, erőssége és képzelt vagy valóságos ereje.

Bizonyos ismereteim már korábban is voltak róla olvasmányaimból, filmekből, a látogatók elbeszéléséből. Most azonban mindez nem volt elegendő, s ezért elutazásom előtt igyekeztem még alaposabban tájékozódni.

Ottlétem alatt elsősorban arra figyeltem, hogyan érvényesül a hagyományá magasztosított szabadság eszméje. Diákkoromban megtanultam Lincoln gettysburgi beszédét. Ottjártamkor egyik kedves ismerősöm e csatatéren talált ólomgolyóval ajándékozott meg; s kíváncsi voltam, hogyan valósult meg „a népből, a nép által, a népért” kormányzati elve. Rá kellett jönnöm, hogy a szabadságot, a demokráciát nemcsak a sokszor kigúnyolt Szabadság-szobor hirdeti, hanem nap mint nap a szabadságról írnak a lapok, erről szónokolnak a politikusok. De bármennyire visszaélnék is vele, úgy vélem, mégis tévedés lenne a hozzá fűződő hagyományt egyszerűen semmibe venni. Különben is a népi hagyományoknak, a szólamok ellenére, mindig van valamilyen történelemalkító szerepük, s nem tagadható, hogy az amerikai földrész összes államai közül az Egyesült Államok a legfejlettebb.

Ismeretes, hiszen sokat írtak már erről, hogy az Egyesült Államok fellendülését nagyban elősegítette az első telepések szabadságvágya. Amióta 1620-ban Massachussets partjaira megérkezett a May Flower hajó a „Zarándok atyák”-kal (Pilgrim Fathers), akik a társadalmi különbségek és a hazai zsarnokság elől menekülve hagyták ott Európát, sok politikai és vallási közösség keresett menedéket az Újvilágban, s ez a tény tehetette áthághatatlan törvénnyé a lelkiismereti szabadságot. A kivándorlók Európával együtt maguk mögött hagyták az évszázados elnyomásban gyökerező osztálykülönbségeket, a rangkørságot, és a társadalmi helyzet értékmérőjévé a becsületes munkát igyekeztek tenni. Ennek a kezdeti állapot-

nak az lett egyik következménye, hogy sehol a világon nem alakult ki annyi vallási és politikai csoport, mint az Egyesült Államokban. Ezért aztán a társadalmi, a művészi, a kulturális életnek ma is főként ezek a keretei. Ennek a már évszázadosá vált hagyománynak sok a vadhajtsága is. Egyik fiatal tudós ismerősöm azt fejtegette, hogy bénítólag hat a szellemi életre, hiszen például az európai gondolkodás alakításában olyan nagy szerepet játszó színház Amerikában mindig háttérbe szorult. Valóban vannak százezres városok, amelyeknek nincsen sem színházuk, sem operájuk. A szabadságnak ez a puritánna vált, korlátok közé szorított hagyománya sok területen érezeti hatását, és elfojtottságából a nemzedékek között kiéleződő feszültségben tör fel. Máskor szabadosságba csap át, s megnyilatkozik a pornográfia széles körű elterjedésében, a detektív-, rém- és szexfilmek bemutatásában. A legtöbb amerikai, az általános felfogással ellentétben, egyszerű, józan életet él, és borzalommal, szigorú erkölcs-csöszként beszél az ilyen megnyilatkozásokról.

A szabadság hagyománya azonban nem könnyen egyeztethető össze a végletekig hangsúlyozott magántulajdonnal és szabad vállalkozással. A pénz, a vagyon hajhászása elszínteleníti az életet. Autó, kényelmes berendezés sok családnál látható, könyvtár annál kevesebb. Egy nagynevű iskolaigazgatónál kevesebb könyvet láttam, mint nálunk egy kezdő tanárnál. Felkerestem Hemingway szülőhelyét, a falut, amelyben gyermekkorát töltötte, az erdőket és a tavakat, ahol barangolt és vadászott, de sehol egy emléktáblát, feliratot nem találtam. Egy, az irodalom és a művészet iránt lelkesedő orvos mesélte, hogy mintegy 300 ezer lakosú városokban tudományos önképzőkör-félet hoztak létre, de alig találtak tizenöt értelmiségit, aki ilyesmi iránt érdeklődést tanúsított. A legtöbb amerikai szellemi táplálékát a televízió és a rádió képezi. Persze más a helyzet a technikai ismeretekkel, e téren szinte utolérhetetlenek.

Úgy láttam, az amerikai társadalom kisebb-nagyobb vallási, kulturális, nemzetiségi vagy szakmai közösségekre, csoportokra oszlik, amelyek azután meghatározzák a hozzájuk tartozó egyén világnézetét és egész magatartását. E csoportok legtöbbször vallásos jellegűek és néha elképesztően maradiak. Pennsylvániában egy olyan vallási alapon szerveződött földműves közösségre hívták fel a figyelmemet, amelynek tagjai munkájukban csak az állati erőt hajlandók igénybe venni, nem használnak sem autót, sem traktort. Ilyen zárt, különös közösség a mormonok gyülekezete is. Regényekben, útleírásokban gyakran olvastam róluk, s most, közelükbe kerülve, nem mulasztottam el felkeresni őket.

Kora vasárnap délután volt. Kedvesen fogadtak. Egyik vezetőjük szívesen válaszolt minden kérdésemre. Amerikában számuk mintegy kétmillióra tehető, s főként Idaho, Arizona és Kalifornia államokban élnek. Nem ismerik el a hivatalos papság intézményét, és nem tartják magukat sem katolikusoknak, sem protestánsoknak. A hagyományos keresztény iratok mellett még három szent könyvük van, melyek közül a Mormonok Könyvét, hitük szerint, Isten diktálta vallásuk alapítójának, Joseph Smithnek. Ez Isten „amerikai kinyilatkoztatása“.

Kérdésemre, hogy szokásban van-e náluk ma is a többnejűség, azt a választ kaptam: az Egyesült Államok alkotmánya a múlt század vége óta tiltja a poligámiát, és a mormonok törvénytisztelő emberekként ehhez tartják magukat, a többnejűség különben sem volt náluk soha általános. Közösségüket szabadon választott vezetők irányítják, de ezeket nem nevezik papoknak, csupán a püspöki hivatal van meg, inkább felügyelői hatáskörrel. Van ugyan egy külön csoport, melyben a vezetőség örökletes, apáról fiúra száll, de kísérom gúnyosan jegyezte meg: nem tudja, mit fognak most tenni, mert a jelenlegi vezető már kilencvenedik

életéve felé közeledik, és magtalan, nincsen utóda. Bár a felvilágosítás gyakran használta a szabadság és a függetlenség fogalmait, mégis az volt az érzésem, hogy a mormonok szabadsága és ereje többé-kevésbé önként vállalt vasfegyelmükre épül, melyet minden eszközzel igyekeznek megszilárdítani. A vallási előírások betartása mellett a tagokra számottevő anyagi kötelezettségek hárulnak. Havi jövedelmük tíz százalékát fizetik egyházi adóba, és időről időre közmunkát végeznek gyülekezeteik javára. Az önhibájukon kívül tönkrement tagokat anyagilag is támogatják, és a főiskolákon, az egyetemeken külön mormon köröket szerveznek.

A tudományos-műszaki forradalom hatása alatt az ifjúság szabadságot igényel magának arra is, hogy megkérdőjelezze a puritánság életformáit. Nem nehéz felismerni azt a benső harcot, amely emiatt a nemzedékek között és a nemzedékeken belül kitör. Sokan úgy vélik, hogy a vallásos világnézet valamilyen modernizált formája bűvös szerként felold majd minden ellentétet. Bill Graham, az elnök egyik tanácsosa ebben látja a megoldást, és beszédeit rádión és televízión milliós tömegek hallgatják. Szőke, markáns arcú, ékesszóló „modern próféta“, aki cicerói szónoklataival, az életből vett példáival, a bűn misztikájával kétségtelenül nagy hatást gyakorol a társadalom minden rétegére, az ifjúságot azonban csak részben tudja megnyerni. A látóhatár kiszélesedésével együtt járó társadalmi feszültséget növeli a külpolitikai helyzet és főként a vietnami háború, ez a durva, elítélendő beavatkozás egy szabadságáért harcoló nép sorsába.

Az életet nem ismerő ifjúság több úton próbálkozik. Egyesek a rousseau-i természetes életet emelik eszményképükké, mások aktív harcot hirdetnek, tüntetéseket, felvonulásokat szerveznek, sokan mindenből kiábrándultan „modern betyárok“-ként a bűnözők társadalomellenes hadát duzzasztják.

A szabadság hagyománya tovább él ugyan, de valahogy szembekerül azokkal az intézményekkel, szokásokkal, csoportokkal, életformával, amelyek letéteményeseinek tartották és tartják magukat.

*

Nem titok, hogy az Egyesült Államok a fejlett ipari társadalom országa. Olyan, mint egy megszámlálhatatlan részből álló gépezet, amelyben minden összefügg, egységet alkot — de nem célunk itt e gépezet belső ellentmondásait, nehézségeit elemezni. Mint tanárt különösen érdekelt a közoktatás általános helyzete, és már első benyomásom az volt, hogy Amerikában, akárcsak a világ bármely országában, a közoktatás még megoldásra váró nagy probléma. A fő kérdés itt is a szellemi és a fizikai munkára való nevelés egységének biztosítása. Az ifjúságnak az egyetemre való tódulása általános, sokaktól elmarasztalt jelenséggé, társadalmi kórtünetté vált.

Az utóbbi tizenöt évben az állam sokat tett az oktatás, de főként a felsőoktatás fejlesztésére. Az egyetemi hallgatók száma megnőtt. Erről a növekedésről tanúskodnak a meglátogatott egyetemek, köztük a detroiti Wayne, az Ann Arbor és a Michigan állambeli egyetem, melyek várost alkotnak a városban. Főként a reál-, a technikai és orvostudományokra fektetnek nagy súlyt. Megnéztem például a detroiti állami egyetem orvosi fakultását. A minden igényt kielégítő modern laboratóriumi, felszerelési, előadótermei elismerést váltanak ki. Megérkezésem előtt néhány nappal avatták fel legújabb épületét, melyben Szent-Györgyi Albert professzor, a „narancsterem“-ben (ilyen színűek a székek) nagy feltűnést keltett előadást tartott a rákkutatásról. Az egyetem filológiai szaklapjában bukaresti tudósok tanulmányaira hívták fel figyelmemet.

A felsőoktatás gyors növekedése nem járhatott torzulások nélkül. Mivel az orvosi fakultás kivételével a hallgatók mindenhova felvételi vizsga nélkül iratkozhatnak be, nincs meg a kellő szelekció. A helyzetet súlyosítja az is, hogy az egyetemi költségek magasak, és emiatt elsősorban az anyagilag tehető családok gyermekei végezhetnek főiskolai tanulmányokat.

Sokat írtak és írnak arról, hogy Amerikában az egyetemi ifjúság a radikalizmus fő képviselője; a legkülönfélébb formában tiltakozik és harcol a megkövesedett társadalmi szokások és a kíméletlen imperializmus ellen. Radikalizmusát külsőségekben, szakállviselésben, hanyag öltözködésben is kifejezésre juttatja.

Nyilvános előadásokra készülve, európai hagyományokhoz híven, sötét ruhát akartam ölteni, de észrevettem, hogy az egyik tanár kolléga kényszeredett mosollyal figyel el irányú törekvésemet, majd nyíltan megmondotta, hogy náluk csak temetéskor vesznek fel sötét ruhát. Az előadás utáni fogadáson a tanárok nyakkendő nélkül, kitűrt inggallérral, többen rövid nadrágban jelentek meg, s engem is felvilágosítottak, hogy a diákok szemében a nyakkendő, a sötét ünneplő öltözet a konzervativizmus, a vaskalaposság szimbóluma, és a magukat haladó gondolkodásúnak tartó tanárok óvakodnak az ilyesmitől.

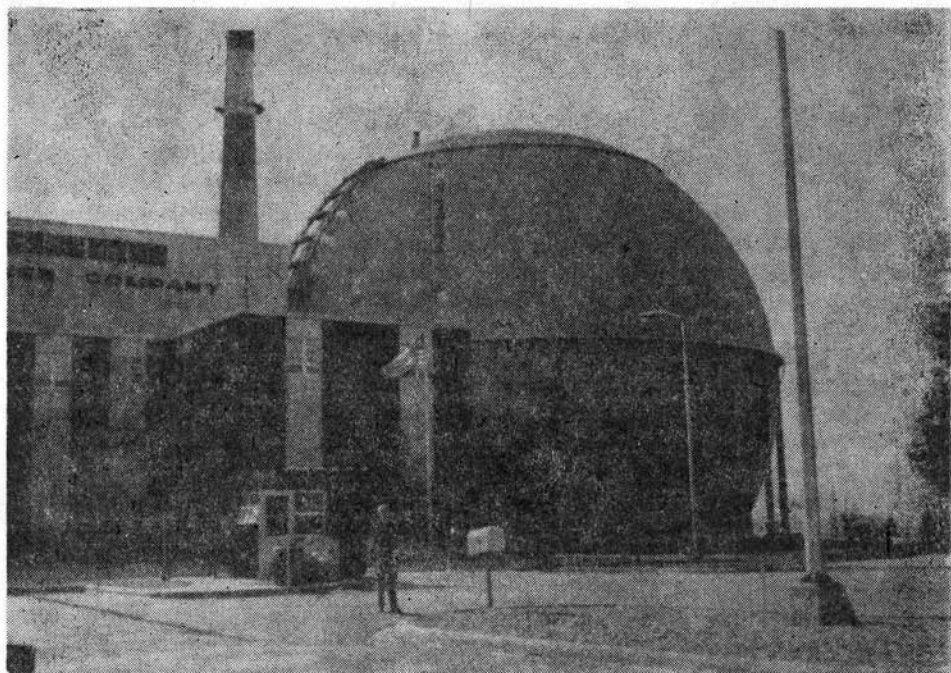
Ennek ellenére, a *campuson* járva, meglepődtem a nőességükből kivetkőzött (rojtos rövidnadrágban, vászoncipőben vagy éppen mezítláb sétáló vagy bicikliző), szigorú arcú lányok láttán. Ismét csak tudomásomra hozták, hogy kitűnő, szorgalmas diákok ezek: elhanyagolt külsejükkel akarják kivívni, hogy bennük ne a „nőt”, hanem az „embert” lássák.

A több ezer tagból álló tantestület sem gondolkozásban, sem felkészültségben nem lehet egységes. A sok kiváló professzor mellett akadnak gyengébben felkészült tanárok is, bár az a tény, hogy a tanárok alkalmazása mindig csak korlátolt időre szól, mindenkit munkára sarkall. Itt a gyakorlatban láttam, mit jelent a *brain import*, vagyis a tudósbehozatal. Egy hamarjában készített statisztikából ugyanis kiderült, hogy tizenkét egyetemi tanár közül kettő svéd, kettő ír, kettő olasz, egy német és egy lengyel származású. Az egyik szimpatikus, jól felkészült, szerény professzor regényes élete valószínűleg nem egyedülálló. Angliában született, Németországban nevelkedett, Kínában, majd Japánban tanároskodott. Egy másik kitűnő örömmel mint régi ismerősét üdvözölt; azt állította, hogy már járt hazánkban, és ismét szeretne ellátogatni ide. Aztán kiderült, hogy 1944-ben részt vett Ploiești bombázásában, de biztosított róla, hogy most a legbékésebb szándékkal szeretné felkeresni hazánkat.

A felsőoktatás gyors növekedése egyik-másik területen túltermeléshez vezetett — a többi között a „tudós-import” miatt is —, és a tanári szakot végző hallgatók például az elhelyezkedés nehézségeire panaszkodtak.

Az amerikai oktatás nem ismeri az egységes tantervet. Minden államnak, megyének, városnak, sőt iskolának megvan a maga sajátos módszere és elképzelése, mégis bizonyos vonatkozásban az oktatás az egységesülés felé halad. Az egyes nyugat-európai államokban újabban kialakuló felfogás, mely szerint a tanulókat nem szabad túlterhelni, Amerikában már korábban érvényesült, és a mi igényeinkhez mérten az amerikai ifjúság viszonylag keveset tanul. Igaz, vannak olyan kötelező tárgyak is, amelyek nálunk fölöslegesek, például börze-ismeretek. Háttérbe szorul a nyelvtanulás is, ami a tanulók választására van bízva.

Ottlétem alatt több középiskolát látogattam meg, egyik-másikban előadást is tartottam. Egy ilyen alkalommal, egészen véletlenül, a történelmi óra keretében a lecke Marxról és a marxizmusról szólt. A falon a tanulók rajzai: sarló és kalapács, ótágú csillag, a munkásmozgalomból vett jelenetek szemléltették a tanítási

A Big Rock Point-i atomerőmű udvarán

módszert, de a tanulók felkészültségét és tehetségét is. Előzőleg „írásbeli” írtak. Minden tanuló egy gépelt ívet kapott, rajta tíz kérdéssel, és minden kérdésre három felelettel, amelyek közül ki kellett választani a helyeset. A lecke, melyet a tanár sokszorosított formában a tanulóknak is átadott, így kezdődött: „Kísértet járja be Európát — a kommunizmus kísértete. Karl Marxnak, a forradalmi kommunizmus atyjának ezek a szavai ma igazabbak, mint 1848-ban, amikor leírta őket, mert ma ez a kísértet bejárja az egész világot.” Nem hiányzott a leckéből Marx élete, Hegel dialektikája, a dialektikus materializmus lényege, az osztályharc, a proletárdiktatúra, s ugyanakkor tele volt tüzdelve Marxtól meg Engelstől vett, gyakran találó idézetekkel. A látszólagos tárgyilagosság, amint várható volt, a lecke végén Marx és a marxizmus kíméletlen bírálatába csapott át.

Május vége, június eleje Amerikában is a ballagás, a *graduation* ideje. A helyi lapok külön mellékletben közlik az alkalomra elegánsan öltözött végzős lányok és fiúk fényképeit és a ballagási ünnepély főbb mozzanatait. Az ünnepek azonban nem feledtetik az oktatás megoldatlan problémáját, a termelőmunkára való nevelést, bár e téren néhány figyelemre méltó kezdeményezéssel találkozunk. Ilyen például egy új iskolatípus, a Skill Center bevezetése, mely a szellemi oktatással párhuzamosan valamilyen mesterség elsajátítását is biztosítja.

Sikerült meglátogatnom Kent megye egyik ilyen Skill Centerjét. Az iskola modernül felszerelt földszintes épület. Keretében légkondicionáló berendezés- és jégszekrény-javító mestereket, pincéereket és pincérnőket, virágkertészeket, ácsokat, kőműveseket, víz- és villanyszerelőket, hirdetési szakembereket, autómechanikusokat, bútorasztalosokat, pékeket, fodrászokat, kozmetikusokat, varrónőket, gyermekgondozókat képeznek ki. A tanulókat a környék középiskolai tanulói kö-

zül külön bizottság választja ki, és párhuzamosan, némiképpen csökkentett tantervvel, a középiskolát is végzik. Naponként két órát dolgoznak, rendszerint reggel 8-tól 10-ig (szombatonként is). A tanár-mestereket a környék legjobb szakemberei közül toborozzák, de mindig csak meghatározott időre alkalmazzák őket. Az eddigi eredmények jók. A műhelyekben és az osztálytermekben mester és tanuló egyaránt érdeklődéssel és odaadással dolgozik.

*

Amerikában gyakran hangoztatják, hogy országuk az autó hazája, századunk az autó százada. Mindegyre úgy éreztem, hogy az élet lüktetésének egyre fokozódó ritmusát az autó vezényli. Már a repülőgépről megfigyeltem, hogyan száguldanak, rohannak a végtelen csíkoknak látszó műutakon. A Kennedy-repülőtér egyik elegáns pavilonjában egy legújabb típusú Ford személygépkocsi volt kiállítva, mintegy jelezve az idegen számára, hogy az autó hazájába érkezett. A négy-, hat-, sőt többsávú, nagyszerű ki- és betérőkkel ellátott autótutak, a rajtuk száguldó, egymással csillogó külsőben és sebességben versenyző autók áradata, az emeletes parkolóhelyek bárkit meggyőznek arról, hogy itt a személyautó a legfontosabb és a leggyakoribb jármű. Ezt a jellegét valóban a törvény is biztosítja: ha valaki anyagiilag tönkremegy, mindenét elárverezhetik, de autójától nem foszthatják meg. (A legtöbb amerikai le is szokik a gyalogjárásról. Tréfálkozva gyakran megjegyzi, ha ez így megy tovább, az amerikai ember biológiailag megváltozik: visszafejlődik a lába.) Igaz, a nagy távolságok miatt ez másképp nem is lehetne. Érthető tehát, hogy az üzemek, a gyárak, a hivatalok, bankok és a kulturális intézmények nélkülözhetetlen része lett a parkolóhely. Egy-egy nagyobb vállalat mellett ez kilométerekre is kiterjedhet. Az állomások, bankok közelében szinte mindenütt megtalálhatók az emeletes parkolóépületek, és a bankok rendszerint azzal kedveskednek ügyfeleiknek, hogy biztosítják számukra az ingyen parkolást. A kereskedelem is az autohoz idomult. A nagy üzletek, a supermarketek rendszerint a külvárosban vagy a városon kívül épülnek, hogy helyet tudjanak biztosítani az autók számára. A legtöbbjük önkiszolgáló rendszerrel működik: a vásárló tolokocsival szállítja autójához a megvásárolt árut. A lakónegyedekben, ha vannak is kisebb boltok, azokban minden drágább, még a postabélyeg is.

A bankok is igekeznek az autohoz alkalmazkodni. Amerikában készpénzt alig hagynak maguknál az emberek. Következésképpen nem közömbös, hogy a bankügyeletet milyen gyorsan lehet lebonyolítani. Ha valaki pénzt akar kivenni, bizonyos bankoknál még az autóból sem kell kiszállnia, egyenesen az ablakhoz hajthat, és pillanatok alatt megkapja a kívánt összeget.

Az auto tette szükségessé az útmenti falatozókat, a nálunk is elterjedő motelleket. Vannak mozik, amelyeknél a nézőnek ki sem kell szállnia, autóból váltja meg a jegyet, a kijelölt helyre hajt, bekapcsolja a kapott fülhallgatót és a kocsi-ból végignézi a filmet. Különösen az ifjúság kedveli az ilyen autos intézményeket, igaz bennük inkább találka-, mint művelődési helyet keres.

Az idegent természetesen az érdekli, hogyan juthat hozzá az egyszerű amerikai a kényelmes, valószínűleg nem olcsó autohoz. Bár az auto elég drága, a „business-rendszer“ megtalálta a módját, hogy a szegényebb rétegek is hozzájuthassanak. Bizalmatlanságot már nem is a részletvásárlás kelt, hanem inkább az, ha valaki készpénzben akarja kifizetni az auto árát... A részletfizetés nyilván előnyös az autoiparnak és az egész gazdasági rendszernek, talán azért, mert a vásárló a részletek után kamatot és kezelési költséget fizet, vagy talán azért, mert így növelhető a kereslet. A bizonyos perspektívával (egészség, munkaképesség) ren-

delkező fiatalok hasonló módon jutnak lakáshoz, jégszekrényhez, mélyhűtőhöz, bútorhoz és minden drágább holmijukhoz. Persze mindennek megvan a maga alaposan kidolgozott jótállási formája. Egyik vendéglátóm — aránylag fiatal egyetemi tanár — megmutatta autó-, ház-, bútorrészlet szelvényeit, melyeknek összegét havonként levonják fizetéséből, majd megjegyezte, hogy negyvenöt éves korára megszabadul a részletektől.

Az autótartás Amerikában is költséges. A nagy személygépkocsik jelentős értékű üzemanyagot fogyasztanak, a parkolási díjak viszonylag magasak, az autós-trádákon és a remekbe készült hidakon külön díjat kell fizetni; mindez jelentős összeget emészt fel. Ehhez járulnak a különféle kötelező biztosítási díjak. Nem csoda hát, ha minden fizetéses alkalmazott panaszkodik, hogy — a részleteket nem számítva — fizetésének 30—33 százalékát minden hónapban levonják biztosításra és illetményekre.

*

Alkalmat kerestem üzemek, gyárak, vállalatok meglátogatására. Nem volt nehéz, mert a reklám hazájában a látogatások rendszeresítése hozzátartozik az üzemek, gyárak jó ügyviteléhez.

Ismeretes, hogy az amerikai gazdasági élet jelszava a szabad vállalkozás, *free enterprise*, aminek az a következménye, hogy a legnagyobb üzemek, így például az autó- vagy repülőgépgyárak, elektronikus gépeket gyártó vállalatok, fegyvergyárak, hő-, víz- és atomerőművek nagybárá magántulajdonban vannak. Az idegen hamar megérti, hogy ezek tulajdonosai a politikai és a társadalmi életben is nagy szerepet játszanak, és nem csodálkozik, ha azt hallja, hogy ők határozzák meg az állam bel- és külpolitikáját. Ebből a helyzetből fakad a tőkés társadalomra jellemző kíméletlen konkurrencia, melynek egyik vetülete — az üzemplátogatások engedélyezése. Természetesen ez nem jelenti, hogy a látogató mindent megnézhet, a tervezőirodák például hét lakat alatt őrzik titkaikat, küszöbüket idegen nem lépheti át. A konkurrencia megköveteli a folytonos technikai újítást és modernizálást. Ma jelentősebb üzem el sem képzelhető számítógépek, automatizálás nélkül. Az idegen látogatót meglepi a magas színvonalú szervezethez, az egész termelési folyamat egybehangoltsága, zökkenőmentessége és nem kevésbé a munkafegyelem. Volt alkalmam megfigyelni a rutinmunkát igénylő szalagrendszer alkalmazását.

Először a detroiti Ford autóüzemet látogattam meg. Ebben a városban van a Ford-művek *World Centerje*, világközpontja, s hatalmas modern épületének legfelső emeletén a fiatalabbik Ford irányítja a világbirodalomra bővült vállalatot. Az egykori falvakat és külvárosokat magába foglaló üzem közelében létesült a Ford Könyvtár, a Ford Egyetem, a Ford Múzeum és ki tudja még hány Ford-intézmény. Lapok sorára lenne szükség, ha csak dióhéjban össze akarnám foglalni mindazt, amit ebben az üzemből látni lehet. De talán elég elmondani, hogy az az autó, amelyet a hosszú futószalagon éppen érkezésünkkel kezdtek összeszerelni, amikor látogatásunk során a futószalag végére értünk, kívül-belül ragyogva már készen állt a szállításra. A futószalag hosszú, mély sánc fölött halad, s ebben, valamint a két oldalán húzódó padkaszerű emelvényen állnak és szerelnek a megadott ütem gyorsaságával a munkások. Minden egyes mozzanat három munkás tevékenységét igényli. A szerelés fizikai erőfeszítés nélkül, aránylag könnyen megy, mégis a zaj, a folytonos figyelem a legkitartóbb munkást is kifárasztja. A munkások többsége itt néger.

*

Nem kevésbé volt tanulságos a Grand Rapids város mellett épült komputer-gyár megtekintése. Az ember fogalmat alkothat magának arról, hogy mit is jelent a technikai forradalom. Komputereken kívül repülőgéphez szükséges műszereket is gyártanak, és az üzem az amerikai űrkutatási program keretében is sok megrendelést kap. Az egyik részleg menedzsere vezetett körül, és technikai ismereteimhez mérten igyekezett mindent megmagyarázni, megmutogatni. Az üzem 1800 alkalmazottja közül mintegy 1000 mérnök.

Egészen újszerű volt számomra az, amit egy atomerőműben láthattam. Michigan állam északi felében, a Michigan-tó partján festői környezetben épült a *Big Rock Point Nuclear Power Plant*. Először repülőgépről figyelhettem meg az erdőszéli tó partján emelkedő, szerény csillagvizsgálóhoz hasonló kupoláját. Közérről csendes, zajtalan tudományos intézetnek vagy laboratóriumnak látszott. Körülötte szépen rendezett tágas udvar, virágos kert, parkolóhely, sehol egy ember. A látogató először az üzem makettjét tekintheti meg, s a füléhez tartott telefonkagyló gombnyomásra elmondja, hogyan is működik az erőmű, ugyanakkor a maketten végbemennek mindazok a folyamatok, amelyekről éppen szó van. A falakon színes táblázatok szemléltetik az amerikai villamosenergia-termelés jelenlegi helyzetét.

Az erőmű mozitermében filmet vetítenek a látogatók részére; címe: *A genesis*. Színes, gyönyörű képek peregnek a vásznon; a bibliai teremtésmondából kiindulva bemutatják, hogyan vette birtokába az ember a világegyetem lappangó energiáit, a tüzet, a vizet, az elektromosságot és végül az atomot. A hivatalos világnézetbe burkolt tudományos információ az emberiség előtt álló nagyszerű feladatok és lehetőségek felvillantásával ér véget. Ezután, kivételes kegyként, engedélyt kaptam az erőmű belső megtekintésére.

*

A magas színvonalú technika behatolt az amerikai gazdasági élet jelenleg legtöbb gondot okozó szektorába, a földművelésbe is. Noha a földművelésben a lakosságnak aránylag csak kis hányada, mindössze hat és fél százaléka dolgozik, mégis fennáll a túltermelés veszélye, és az állam illetményt fizet azoknak, akik földjeiket parlagon hagyják. Persze a túltermeléstől való félelem a kapitalizmus ellentmondásaiban gyökerezik. A mezőgazdaság teljes gépesítése nagy befektetést igényel, amit csak a tőkegazdag farmerek engedhetnek meg maguknak. Emiatt aztán a nagybirtok fokozatos növekedése együttjár a kisbirtok pusztulásával. Nyilván nem hazai értelemben vett kisbirtokra kell gondolnunk, hanem az 500 holdnál kisebb területtel rendelkező farmerekre. Az ilyen farmok örökös gondot és veszélyt jelentenek, mert könnyen csődbe sodorhatják tulajdonosukat. Felkerestük vendéglátóm egyik rokonát, akinek farmja áprilisban került árverés alá. A múlt évben rendezte be, bővítette ki, de hirtelen csődbe jutott, mert a család legaktívabb tagja váratlanul meghalt. A tulajdonos hitelképtelenné lett. Kíméletlenül újra verte meg mindent, s az udvaron már csak a toronymagasságú silók me-redeztek az égre, új tulajdonosukat várva.

Hogy mit jelent a mezőgazdaság gépesítése Amerikában, azt egy tejtermelő farmon láthattam. A farmot közösen vezeti az apa, a fiú és a vő, kilencvenkét fejőstehen birtokosaként. Udvarukon silók, traktorok, teher- és személyautók jelzik a gépesítés magas fokát. A modernül berendezett villamosfejőben egyszerre nyolc tehenet fejnek, a tejhez ember nem nyúl, automatikusan pasztőrözik, palac-

kokba töltik, vagy más terméké dolgozzák fel, és becsomagolva, szállításra készen kerül a várakozó teherautóra.

*

Cikkem — és távolról sem mondanivalóm — végére érve veszem észre, hogy meg-megtörik, és az egész inkább az impressziók mozaikja. Nem baj ez, hiszen az olvasó a részeket könnyen összefüggő egészbe foglalhatja, de a mozaikszerség megfelel a tárgy lényegének is: az Egyesült Államok olyan, mint számtalan színes kockából összeállított óriási mozaik vagy hatalmas freskó, amelyben az összképet nem zavarja, hogy a válaszvonalak százai törik meg.

Az állam jelszavává vált mondás, *ex pluribus unus*, nemcsak a történelmi múlt valóságát, hanem a jelenlegi helyzetet is szimbolizálja. A látogatót meglepi az élet sokszínűsége, derűje, az óriás méretek, az ellentétek, a vállalkozási kedv, ugyanakkor érzi, hogy a nagy lüktetésben szüntelenül ott settenkedik valamilyen veszély. Lehet, hogy a ma még jól menő vállalat, üzlet holnap csődbe jut, s aki ma a szabadságról szónokol, holnap a zsarnokságot, az elnyomást védi. A külső jólét, a derűs felszín alatt mindig ott lappang az ijesztő létbizonytalanság. Az egyén erről azonban nem sokat tehet, mert ez már a rendszer lényegéhez tartozik.

Bodor András

Szabó Gyula: Hontalanok